

Biser sredi Tihega oceana

- Velikonočni otok pripada Čilu, a je od njegove obale oddaljen 3500 kilometrov
- Očarljivega ga dela slikovita, iz vulkanov rojena pokrajina
- Zemlja je dokaj nerodovitna, zato večino hrane pripeljejo s celine
- Množična »proizvodnja« slavnih kamnitih kipov, imenovanih moaji
- Tekmovanje oziroma obred počastitve boga Make-makeja

Tekst in fotografije: **Iztok Bončina**

Nekateri moai nosijo posebne rdeče kape, imenovane pukao, ki so narejene iz rdečega vulkanskega kamna iz kraterja Puna Pau. Še vedno ni znano, kako so jih posadili na glave kipov.

Obiska Velikonočnega otoka sem se veselil kot otrok. Leta prebiranja o nenavadnih običajih in obredih, ogledovanje fotografij na moč nenavadnih, po otoku posejanih kamnitih možicев in številne skrivnosti, ki jih na tem odmaknjenem kosu zemlje ne manjka, so zbujali radovednost in spodbujali mojo domišljijo.

Pot do tja je bila naporna in – dolgačasna. Na dnevnih poletih po svetu si pogosto »priborim« sedež pri oknu letala, da lahko z višine občudujem pisan svet pod seboj. Do Velikonočnega otoka pa letiš običajno iz Santiaga, glavnega mesta Čila, in vseh pet ur, kolikor približno traja polet do tja, »uživaš« v enolični, modrikasti površini Tihega oceana. Otok je namreč eden najbolj oddaljenih naseljenih otokov na svetu, saj je od obale Čila oddaljen več kot 3500 kilometrov.

Njegov najbližji sosed, kjer še najdemo kakšno človeško dušo, je otok Pitcairn, oddaljen 2075 kilometrov. Na njem živi približno petdeset prebivalcev, ki so potomci upornikov s slavne ladje Bounty. Prvi stik z Velikonočnim otokom je prinesel kar nekaj blagih razočaranj. Neprijazno oblačen in vetroven dan nas je moreče tlačil, ko smo na letališču opravljali obmejne formalnosti. Mednje je sodilo tudi plačilo osemdesetih ameriških dolarjev, ki jih morajo tuji obiskovalci plačati kot »vstopnino«. Iznajdljivi otočani so namreč celoten otok razglasili za narodni park. »Prav,« smo si mislili, »bo sedaj vsaj mir pri vstopninah za ogled otoških znamenitosti.« Kako smo se zmotili! Pri najlepših kamnitih kipih je bila dodatna »blagajna«. Tudi apartmaji, ki smo jih najeli v največjem in edinem mestu otoka

Prometnih nesreč je na Velikonočnem otoku bolj malo, tiste, ki pa se zgodijo, imajo pogosto vzrok v »bližnjih srečanjih« z divjimi konji, ki se po otoku prosto pasejo.

Hangaroi, niso bili prav poceni, a smo vsaj dobili udobno prenočišče. Zanimiv pripetljaj pa se je zgodil pri našem spoznavanju kulinarčne ponudbe otoka. Po namestitvi in krajšem počitku smo se, že pošteno lačni, odpravili na sprehod po glavni ulici, kjer smo opazili nekaj trgovinic in restavracij. Ustavili smo se pred restavracijo z imenom Krava, kar nas je spravilo v smeh – ime seveda ni imelo nič skupnega z našimi rogatimi prežvekovalci. Pač ena tistih besed, ki ima v drugem jeziku povsem drug pomen.

Prisedli smo in naročili hrano. Prijatelj Egon, ki je velik in močan možakar, si je zaželel kalamare. Cene jedi so bile vsaj trikrat ali štirikrat višje kot na celini. Po dolgem čakanju so naročeno končno prinesli, a lačni Egon, ki bi takrat z lahkoto pojedel pol vola, kot se reče, je dobil le nekaj majhnih obročkov. Tudi drugi smo dobili porcije, ki ne bi zadoščale niti podhranjenim osnovnošolcem, kaj šele skupini slovenskih hrustov. Kasneje smo odkrili nekaj gostinskih lokalov z bolj zmernimi cenami, lastnik apartmajev pa nam je pojasnil, da so cene prehranskih in številnih drugih dobrin tako visoke zato, ker je otok dokaj nerodoviten in skoraj vso hrano uvažajo s celine.

Štirinožni prebivalci na Velikonočnih otokih

Preden sem se odpravil na Velikonočni otok, sem se kot vsak pravi popotnik najprej podal na lov za pomembnimi in uporabnimi informacijami. Ker sem vedel, da ga je prijatelj pred nekaj leti že obiskal, sem ga vljudno povabil na pijačo, potem pa napadel z vprašanji. Ob kavi in pivu sva prijetno kramljala in dobil sem precej uporabnih napotkov. Na koncu najinega srečanja, ko sva se že poslavljala, pa mi je še navrgel: »Pa pazi se konj!«

»Eh,« sem malce zmeden in začuden obstal: »Kakšnih konj?« »Boš že videl,« se je nekam skrivnostno zasmel in odšel. Na njegove besede sem že zdavnaj pozabil, ko mi jih je neprijeten, pravzaprav nevaren pripetljaj priklical v spomin. Med lagodno vožnjo po vijugasti cesti po otoku nam je pred avto nenadoma pridirjal ogromen

Za izdelavo enega moaija je bilo potrebnih pet ali šest mož in približno leto dela. Da pa so ga premaknili in postavili na velik podstavek, imenovan *ahu*, je moralo moči združiti kar 200 do 250 strumnih domačinov.

Večina moaijev, starodavnih kipov na Velikonočnem otoku, je iz vulkanskega tufa, ki ga najdemo v kraterju Rano Raraku. Tu je bila izklesana tudi večina kipov. Le redki so iz trših materialov, kot je bazalt.

konj, za njim pa še nekaj manjših. Le osredotočenost na cesto, ne prav velika hitrost avtomobila in dobre zavore so nas rešili pred neizbežnim trkom. Konji, ki so pritekli izza manjše vzpetine, so nato ravnodušno nadaljevali svoj popoldanski sprehod. Mi pa smo še minuto posedeli v avtu, se spogledovali in poskušali umiriti bitje srca. Nedvomno je skozi okno za nepazljivimi štirinožci poletela tudi kakšna močna kletvica.

Kasneje sem se poučil, da so se v 19. stoletju na otoku pojavili misijonarji, ki s seboj niso prinesli samo vere, temveč tudi nekaj konj. Ne vedo natanko, zakaj so jih sploh pritovorili na neudobnih ladjah na tako majhen otok. Vsekakor so bili prvotni konji španskega rodu, nekateri so bili tudi čistokrvni. O njihovem izvoru ni kakšnih posebnih zapisov ali seznamov. Življenje na Velikonočnem otoku je bilo najbrž že takrat tako za ljudi kot za konje precej težavno. Zemlja ne

rodi prav dosti, rast otežujejo tudi »slane« nevihte. Gozdove so že pred stoletji izkrčili, nova drevesa pa težko uspevajo.

Konji so se kasneje namnožili, postali na pol divji in si kaj kmalu prisvojili otoška prostranstva. Očitno so se uspešno prilagodili težkim razmeram na otoku. Domačini jih pustijo, da se sprehajajo in pasejo po vsem otoku. Nekateri pravijo, da je konj več kot prebivalec, kar pa ne drži. Na otoku je namreč kakih 8000 ljudi in »le« okoli 2000 konj.

Nekateri podjetni prebivalci so nekaj konj udomačili in jih uporabljajo za vodenje turistov na izlete po otoku. Precej območij je namreč prepovedanih za vožnjo z jeklenimi konjički, njihovi živalski »sorodniki« pa lahko pridejo tudi do nedostopnih krajev.

Kult »ptičjega človeka«

Po svetu poznamo kar nekaj zanimivih in nenavadnih čaščenj, redko pa srečamo tako pristrčno, atraktivno pa tudi »adrenalinsko«, kot je »kult ptičjega človeka« na Velikonočnem otoku, originalno Tangata Manu. Antropološke in arheološke raziskave so pokazale, da naj bi se ta kult začel v času prihoda prvih Evropejcev na Velikonočni otok okoli leta 1760, končal pa se je leta 1866 ali 1867, po postavitvi prve

cerkve, ki so jo postavili krščanski misijonarji. Priljubljenost in spomini na pogumne ptičarje pa niso bili nikoli izbrisani in so vsaj v pripovedih še vedno prisotni med domačini.

Osrednje božanstvo je bil bog Make-make, ki je v celotnem dogajanju igral pomembno vlogo. V mitologiji Velikonočnega otoka je predstavljal stvarnika človeštva in zaščitnika otoka. Domačini so verjeli, da je Make-make ustvaril svet in vse njegove prebivalce, živali in rastline. Kot bog sonca je bil povezan z rodovitnostjo, plodnostjo in cikli narave. Ljudje so ga častili in mu darovali, da bi si zagotovili njegovo naklonjenost in blagoslov. Običajno so ga upodabljali kot bitje s človeškim telesom in ptičjo glavo. Pogosto so mu pravili tudi »poglar jajc«. Iz spoštovanja do tega boga se je rodilo tekmovanje med ptičarji, v katerem so sodelovali različni klani otoka. Da božanstvo Make-make tudi v sodobnem času ni ostalo pozabljeno, priča »čšačenje« astronomov, ki so po njem poimenovali transnepsunski pritlikavi planet.

Tekmovanje oziroma obred počastitve boga Make-makeja se je začel v ceremonialni vasi Orongo, ki leži kakih 250 metrov nad morjem. Dviguje se na ozkem grebenu med oceanom in globokim kraterjem vulkana Rano Kau, ki je zadnjič izbruhnil pred tisočletji. Orongo je še vedno eno največjih arheoloških najdišč na otoku, kjer odkrivajo zanimive nizke hiše, narejene iz ravnih bazaltnih plošč. Blizu Oronga so v oceanu trije majhni otočki, Motu Nui, Motu Iti in Motu Kaokao, kjer so pomembna gnezdišča ptic.

Dogodek je vsako pomlad naznanil prihod sajaste čigre (*Onychoprion fuscatus*). To je ptica tropskih oceanov, ki se vrača na kopno le med parjenjem. Najdemo jo na otokih skoraj po celotnem ekvatorialnem območju. Njen prihod je prebivalcem Velikonočnega otoka pomenil konec mrzle zime in začetek obdobja izobilja. Ustno izročilo pravi, da so se nekoč, v času gnezdenja, sto tisoči parov sajastih čiger zgrinjali na Rapa Nui. Danes te ptice ne prihajajo več na Velikonočni otok. So pa opazili gnezdišča več kot tristo parov te ptice na nenaseljenem otočku Motu Motiro Hiva, oddaljenem kakih 400 kilometrov, kar daje upanje, da se bodo morda nekoč vrnile tudi na Velikonočni otok.

Rod *Erythrina* ali koralnik vsebuje približno 130 vrst, ki so razširjene v tropskih in subtropskih regijah po vsem svetu. Nekatere vrste zrastejo tudi v visoka drevesa. Ponekod jim zaradi te živopisne barve pravijo ognjeni grm.

Prav čigre so imele najpomembnejšo nalogo med obredom »ptičje-ga človeka«, ki se je začel z zborom otoških klanov v vasi Orongo – njihovi veljaki (lahko moški ali ženske) pa so določili vsak svojega tekmovalca, imenovanega hopu. Za vsak primer so izbrali še kakšnega za rezervo. Običajno so bili to vzdržljivi, gibčni in spretni fantje ali moški, ki so potem zastopali barve svojega mentorja oziroma sponzorja, kot bi mu najbrž rekli danes. Hopuji so potem vzeli s seboj nekaj hrane, zavite v trsje, se po strmih skalnatih stenah otoka spustili v ocean in odplavali do otočka Motu Nui.

Če so preživeli nevarno plezanje in divje, nepredvidljive valove ter pobegnili morskim psom v prelivu, so potem več dni ali celo tednov čakali na prihod sajastih čiger. Upali so, da bodo prvi našli kakšno jajce, ki so ga izlegle ptice. Komur je to uspelo, se je takoj povzpел na

Velikonočni otok je zgubljen sredi mogočnih oceanskih voda in velikanska energija Tihega oceana se še posebej pokaže ob hudih nevihtah. Takrat močni vetrovi bičajo otok, visoki valovi pa divje udarjajo ob obalo.

Hanga Roa je največje in praktično edino mesto, ki je tudi pristanišče in prestolnica Velikonočnega otoka. Tu živi dobrih 3000 prebivalcev, kar je skoraj 90 odstotkov vseh domačinov na otoku. Srce mesta in njegova glavna »avenija« se imenuje Atamu Tekena.

najvišjo točko Motu Nuija, zmagoslavno zaklical proti matičnemu otoku in pokazal dragoceno najdbo. Vendar tekme še ni bilo konec, kajti srečni najditelj se je moral še vrniti. Jajce je dal v košarico iz trsja, si jo privezal na čelo in se po isti tvegani poti odpravil proti Orongu. Če mu je podvig uspel in se med vračanjem jajce ni razbilo, fant pa je preživel, ga je podaril svojemu pokrovitelju. Ta in ne zmagoslavni hopu je potem postal novi Tangata Manu, ptičji človek. Za eno leto je bil priznan kot nekakšen vodja otoka, njegov klan pa je imel tisto sezono izključno pravico do zbiranja divjih ptičjih jajc z otočka Motu Nui. In kaj so domačini pričakovali od Tangata Manuja? Nič, razen da tisto leto ne bo počel drugega kot jedel in spal.

Blišč in beda Velikonočnega otoka

Velikonočni otok ne slovi samo po nenavadnih kipih moaijih. Tudi slikovita, iz vulkanov rojena pokrajina ga dela očarljivega. Pa tudi

njegova osama, odmaknjenost od vseh celin privlači obiskovalce. Obkroža ga veličastni Tihi ocean in prav na takšnih malih zaplatah zemlje lahko začutiš njegovo silno moč. Nekega dne, tik po močni nevihti, so razburkani valovi z neverjetno močjo udarjali v črno, z bazaltom okovano obalo. Voda se je penila in brizgala visoko v zrak, da smo spoštljivo ostajali na varni razdalji.

Otok je poznan tudi po več imenih. Sedanje polinezijsko ime *Rapa Nui*, ki pomeni *Veliki Rapa*, je dobil šele v 19. stoletju. Izvirno ime je bilo *Te pito o te henua*, kar nekateri romantično prevajajo v *Popek sveta*. Ime *Velikonočni otok* je otoku nadel prvi evropski prišlek, nizozemski pomorščak in raziskovalec Jacob Roggeveen, ki je na njegovo obalo priplul ravno na velikonočno nedeljo, 5. aprila 1722. V stari nizozemščini mu je rekel *Paasch-Eyland*. Čez dobrega pol stoletja je v te vode prikolovratil navigator in kartograf Felipe González de Ahedo in otok preprosto priključil Španiji. Po kralju Karlu III. ga je imenoval *Isla de San Carlos*,

Domačini na Velikonočnem otoku poskušajo ohraniti življenjski slog staroselcev, ki so živeli v preprostih kolibah ali v zemljo vkopanih hišah, pokritih s kamnito streho.

Ne ve se točno, kaj moaiji predstavljajo. Verjetno upodabljajo pomembne prebivalce Velikonočnega otoka, voditelje ali prednike, ki naj bi po smrti postali zaščitni duhovi. Morda zato stojijo na kamniti ploščadi, obrnjeni proti vasi, kot da bi varovali in opazovali svoje potomce.

vendar se ime ni obdržalo prav dolgo. Danes je uradno špansko ime otoka *Isla de Pascua*, ki tudi pomeni velikonočni otok.

Prvi prebivalci naj bi otok naselili pred približno osemsto do tisoč tristo leti. Ustno izročilo pravi, da sta na otok z dvema kanujema prišli z današnjih Cookovih otokov dve skupini ljudi, ki sta jih vodila

legendarni poglavar Hotu Matu'a in njegov »navigator« Tu'u ko Iho. Takrat je bil otok, po ugotovitvah arheologov, poraščen s številnimi vrstami visokih dreves. Na otoku so uspevale raznovrstne rastline, bil pa je dom tudi številnim pticam. Prebivalci so ustvarili živahno, cvetočo in prizadevno skupnost. Potem pa je serija pogubnih dogodkov, zlasti po prihodu Evropejcev, prispevala k izumrtju mnogih rastlinskih vrst, živali in tudi domačih prebivalcev. Vnos polinezijske podgane je povzročil močno uničenje rastlin, večinoma starodavnih palm. Kar ni iztrebil požrešni glodavec, pa so posekali ljudje. Ko so prišli na Velikonočni otok tujci, je po nekaterih ocenah tu živel med dva in tri tisoč prebivalcev. V najbolj obetavnih obdobjih otoka jih je bilo nedvomno precej več. Tuberkuloza in črne koze, ki so jih Evropejci prinesli s sabo, ekstremno krčenje gozdov in zaradi tega propad okolja pa tudi perujski lovci na sužnje in izseljevanje na druge otoke, predvsem Tahiti, so v 19. stoletju znižali število staroselcev na le nekaj več kot sto.

Slavni kamniti kipi

Nekateri strokovnjaki in proučevalci otoške zgodovine pa vidijo vzroke za njen propad tudi v množični »proizvodnji« slavnih kamnitih kipov, imenovanih moaiji. Zatrjujejo namreč, da so pri izdelavi in postavljanju kipov njihovi graditelji množično krčili gozdove, kar je zaradi vse večjega pomanjkanja naravnih virov privedlo do spopadov med klani. Kar priljubljena teorija, ki pa je ne podpira kaj dosti dokazov. Vsekakor pa je gradnja kipov močno vplivala na življenje in

Njegova največja in najlepša plaža je Anakena na severovzhodni strani otoka. Tu je postavljenih tudi nekaj zanimivih kamnitih kipov.

Takšnega ali drugačnega rastlinstva je na otoku bolj malo. Tu in tam naletimo na posamezna drevesa, travo, kakšno trstičevje in travniške rože. Nekoč je bil otok posejan s številnimi palmami.

ritem otoške skupnosti. Kamnite skulpture so raztresene praktično po vsem, 164 kvadratnih kilometrov velikem otoku.

Tudi o namenu njihove postavitve učenjaki še razpravljajo in se prepirajo. Moaije naj bi postavljali v čast prednikom, poglavarjem ali drugim pomembnim osebnostim, uporabljali so jih tudi v številnih ritualih. Morda so povezani tudi z vodo, kajti raziskovalci so ugotovili, da stojijo predvsem tam, kjer so viri pitne vode.

Klesali so jih iz materiala, ki je na voljo, torej vulkanskih kamnin. Največkrat so uporabili vulkanski tuf, bolj redko tudi bazalt. Črne zenice kipov so iz vulkanskega stekla obsidiana. Beločnica je bila običajno narejena iz koral, za simpatične rdečkaste klobuke možičkov pa so uporabili rdečo skorijo, piroklastično obarvano kamnino, ki jo vulkan izbruhne kot staljeno kepo in se hitro ohladi na zraku. Na otoku in v muzejskih zbirkah je zabeleženih 887 monolitnih kamnitih kipov.

Za izdelavo enega moaija je bilo potrebnih pet ali šest mož in približno leto dela. Da pa so ga premaknili in postavili na velik podstavek, imenovan *ahu*, je moralo moči združiti kar 200 do 250 strumnih domačinov. Največji moai, znan kot Paro, tehta 82 ton in je dolga malo manj kot 10 metrov. Vsi moaiji niso stali pokonci, znatno število jih

je še vedno v kamnolomu Rano Raraku, kjer so jih klesali, ali pa ležijo ob starih poteh. Precej so jih v sodobnem času obnovili in z mednarodno pomočjo vrnili na njihove prvotne položaje.

Njihovi obrazi so prav nenavadno šarmantni. Nekateri so resni, drugi se kremžijo, včasih so posmehljivi ali začudeni. Vsi pa pričajo o izjemno spretni, navdahnjeni in domiselni kulturi, ki je svoje čase uspevala na otoku. ■

Sajaste čigre so nenavadne ptice. Ko mladički zapustijo gnezdo, odletijo na morje in v neprestanem letenju preživijo naslednjih nekaj let. V zraku tudi spijo, lovijo pa majhne ribice z vodne površine.

